

jutro

eržebet čanji

ZAKLJUČANA U SEBE

*moja su se dela sljuštala s mene
sigurnost
neprestanog naoružavanja se raspršava
— kao kad neko u dubokom bunaru
ugleda svoje lice
i uplaši se daljine
milion spletova
vezuje ga za površinu
i samo je glava u nesvestici
u privlačnosti odrza modrog lica
u sadašnjem vremenu
zaključana u sebe*

JUTRO

*moja dimom
obremenjena haljina
radia uspomene
o noćima s beonjačama prikovanim na vrata
o nesvarljivim
kamenovima
uzaludnosti
o treperavom plaču
razočaranja
koji ga
novim danom
novim žarom
unakazuje*

S mađarskog preveo
Arpad Vicko

NA NEKLESANOM KAMENJU I OSTRVIMA

*Videla sam pre nego što se dogodilo i videla
nakon što se dogodilo. Sad koje da zaboravim,
koje vredi više, koje je stvarnije. Ili da
brusim oboje dok se ne priljube, konačno.*

*Ako prispeš na vrh i sedneš u travu, u mišićima
ti puširaju uspomene na korake, ritam tvojih
pluća čuva napetost, a već opuštaš se, na visini.
Nebo je gore nesmetano ogledalo.
Tupo klokotajuće teške vode teku nekad.
Još čemo se klizati na ovim rekama, u oblicima
vazduha, koji se talože na naručja cvetova.*

*Razastri vrh suncu, do uglja spaljuje visoko
porasle trave u nama, naše koštane, isušene i
rascepljene stene, nenajezene bore. Godinama
ako dvaput protriči u njihovim telima žed, vreme
smrznutih vretenja, uspomena bukvnih pokreta na
neklesanim kamenim licima. Unutra samo otpaci se
grožniciavo komešaju, zaražujući se kao neplodno
dubokozenno topotanje. Zamrzlo je leto u kamenju,
u njemu bez disanja je neizrecivost. Među srušenim
tornjevinama raspada se naš glas duž populacijih
žila. A tačno sijaju na nas svodovi sunca, bez
lutanja i sloma.*

O NEBU I ZEMLJI

*Koliko tišine i topote ima iza zakopljenih kapaka
Od vatre narušeni grmovi smirenja
Na svežem nebu ležiš, u zelenoj toploj peni drveća,
U velikom crvenom cveću, iz sebe izniklom
Snežnobelim bujanjem lišća ispunjeno leto*

Prepev S. Grabovac

nove knjige

osećanjem za prirodu i zdrave životne sokove.

Glasovi, vizije, životi i sudbine prepiliču se u ovom romanu, tkajući priču o monahu Doroteju, koji ovde jedini nema svoj glas i čija se sudbina ostvaruje u vizijama drugih i kroz njihovo trajanje. Dorotej živi u drugima i kroz druge, a kao monah, i za druge, što je i najbitnije njegovo određenje, ali ne samo zbog njegova monaštva. Dorotejev lik grade likovi onih ljudi koji se nalaze oko njega, po kontrastu najčešće, svojom mišlju, akcijom, govorom, kontaktima s drugim ljudima, sudbinom. To je ono što bismo nazvali figuralnim kontrapunktom Nenadicevog romana.

Ako život čine svakodnevno trpljenje, jad, muka, prazan hod po istoj stazi ili jake strasti, nagoni, presudne ideje — onda u toj borbi za život (ili sa životom) gube skoro sve ličnosti Nenadicevog romanesknog kruga, sem Doroteja, koji je u sredini svega toga, u žizi života, ali nije okrenut sebi već drugima, i to svojim najvećim ljudskim vrednostima. To mu omogućava da se ostvari kao čovek u nemogućim situacijama, onim koje poriču svaku ljudskost (u sveopštoj zavisti i mržnji, u tamnici, u ratu na suprotnoj strani, u bolu i jađu, a posebno u ljubavi).

Ali, istovremeno, unakrsna koncentracija brojnih ljudskih puteva, interesovanja, opredeljenja i sudbina u jednu tačku, ovde jedno ljudsko biće, monaha Doroteja, prouzrokovana možda zračećom snagom ljudskosti koju nosi ova jaka ličnost — ipak je izazov nesreći i sudbini koje će se sručiti na ovog vidara. Ta koncentracija je povod tragediji. Dorotej bi, u suprotnom, mogao da opstane samo kada bi promenio sebe (što je nemoguće!) i kada bi na zlo odgovorio zlim, kada bi toliko ogrezo u ljudskoj svakodnevici da više ne bi bio on, izdignut svojom plemenitošću, dobrotom, toplinom i ljubavlju.

Dorotej je vidar, umetnik u svom poslu, usredsreden, okrenut vidljivom zlu, opsednut mogućnošću da ga suzbije. Njegov posao isključuje pitanje pripadnosti, partaštva, ideološke obojenosti, moralnih nedoumica i dilema: »I tako Dorotej ume da razlikuje ranu od rane, uboj od uboja, bolest od bolesti. On jedino ne ume da razlikuje ljudе. Mi memo, ali on ne ume« (str. 151). I dalje: »Dorotej, neuk da razaznaje dobro od zlog, pravedne od grešnika, požurio je tim obesnim silnicima, kao svojim najbližim. On je to učinio. Mi ne bismo, ali on jeste« (str. 152). Dorotej je vidovit, a lep. Takvi ljudi uvek su izloženi, uvek stradaju, pošto moraju da učestvuju, ali ne opredeljujući se ni za Gelfe ni za Gibeline, jer ih ne razlikuju, jer ih ne primećuju kao takve, već kao ljudе od krvi i bola, hodajući po magnetskoj snazi svoje zvezde — a to su nesreća i tragedija za njih.

Roman *Dorotej* pita o smislu angažmana: da li nas i koliko sam čin angažovanja za ljudе obavezno opredeljuje u moralnom (i, potom, u bilo kom drugom) smislu? U čemu je sуштина tog opredeljivanja? Šta ti-

me, i koliko, gubi vidoviti (vidar) od svoje vidovitosti? I da li vidoviti mogu biti celoviti ljudi? Da li oni, usredsredeni na svoju viziju, mogu videti i celi-mu života?

S druge strane, jednosmerni ljudi pod okriljem »Matera Crkve« ili skutom »Oca Države« — kako bi pisac kazao — ili su groteskni ili tragični. Uzaludni u svakom slučaju. U tome treba videti izvestan, primetan, tako implicitan, antidogmatizam Nenadićevog romana.

Napisan kao preplet solilokvija, glasova koji se izvijaju, dopunjaju, mešaju, kombinuju — *Dorotej* nije sceničan u smislu dramatske gustoće i oštih konfrontacija. Nenadić je rođeni pri-povedač, ne toliko dramatičar. Njegovi ljudi govore zagledani u sebe, ili u druge u sebi, u odsjaju drugih, svojih bližnjih, na čijim odnosima i vezama grade svoj svet, svoje biće. To je, zapravo, traganje za sobom kroz druge. I to je vrednost u ovom romanu, vrednost koja ima suštinsko značenje, iako je vidljiva najpre kao kompozicijska osobenost.

Pisac *Doroteja* savladao je neke, ne tako neznatne veštine građenja romana, kao na primer kontrapunkt, jednu od tanajnih. Psihologija i karakterizacija likova, finio vođena linija dešavanja i lakoća pripovedanja — takođe govore o stvaraocu koji poznaće svoj zanat. A već o prirodnosti jezika (ili je bolje reći: jeziku prirodnosti) ne treba ni govoriti: nema ničeg artificijelnog u njemu. Jezik ovog romana donosi dah prirode, dah polja, brdoviti pejzaž Srbije, čiji svaki zakutak rustikalnog življenja pisac ume da imenuje nemadnošću, kao čovek koji je bio u njenom krušu i okrilju, i duhu i srcu. Jezik jednog pисца se ne izmišlja. To je njegov način postojanja, življenja, disanja. Nenadić je svojim prvim romanom posvećao da je stvarao u materijalu koji je duboko, neraskidivo njenov, koji je određivao pisač i njegovo delo, ne obrnuto. I zato neka nam je dopušteno da, u ime doslednosti, ne samo leksičke, primetimo da ovde nema mesta reći »komocija« (str. 30, 58, 115, 123 i 153), »šmek« (str. 193) i »cefalija«, a da su, nasuprot tome, vrlo umesni svi graczmi.

U *Doroteju* prepoznajemo istorijsko vreme dešavanja, prepoznajemo srednjovekovnu scenariju nemanjičkih vremena. Ali, da li je to najvažnije? Bez sumnje nije! Jer, nema dobrog istorijskog romana ako u njemu ne nađemo ljudе i dileme njihovog vremena, pitanja koja i nas, danas, uznemiruju i muče. Istonjiski roman je možda samo vremenски okvir, revizit, doslednost i saglasnost scenografije. Njegova vrednost počinje iznad svega toga, tamo gde počinje priča o sudbinama ljudi, konkretnih ljudi, o njihovoj egzistenciji, biću, dakle — gde počinje njegova univerzalnost. Da u Nenadićevom delu ne trčimo za efektna istorijska pozornice, već da pronalazimo i ovo poslednje, zar ne govoriti o tome da u ovoga pisca možemo imati povrzenja još na prvom koraku?

DUŠAN VUKAJLOVIĆ: »UVOD U BOLEST«,
»Rad«, »Narodna knjiga« i BIGZ,
Beograd 1977.

Piše: Slavko Gordić

Ime Dušana Vukajlovića, zahvaljujući konkursu udruženih beogradskih izdavača, našlo se prošle godine u središtu pažnje književne javnosti. *Uvod u bolest* (kao i tolike druge knjige savremene poezije) izlazi iz područja onog što tradicionalno smatramo poezijom. Prožimajući elemente poetskog i prozogn sistema, napuštajući prozodijske, motivske, slikovne, leksičke i tipografske klauzule lirske pesništva, Vukajlović nužno dovodi u pitanje status poezije kao takve. Ne ulazeći u razloge i smisao takve stvaralačke orientacije — pitanje je, uostalom, iznad i izvan svake pojedinačne knjige i pojedinog pesnika — moramo priznati da je Vukajlović pesnički opit čisto i inteligentno izведен.

Prvi nezaobilazni element za takav sud, i prvi znak autentičnosti Vukajlovićevog pesničkog govora, predstavlja onaj spoj spontanosti i definitivnosti s kojom ovaj pesnik kazuje svoj doživljaj sveta. Neposredan i izvoran, *Uvod u bolest* je u isti mah suvereno miran i promišljen, i to kako u pogledu svojih uvida, tako i u smislu pesničke formule u kojoj se oni obrazuju: Vukajlovićev iskaz je neusiljen i pribran, s jasnom svešću o tom što hoće i koliko može, a čist i skrupuljoran u izboru i primeni svojih premissa i pravila. U pitanju je, neosporno, *kultura pesničkog govora*, koja, rekao bih, nužno pomiče svaštarstvo i mistifikaciju. Karakteristično je, u tom pogledu, da Vukajlovićeva knjiga — izuzev, možda, dve tri pesmeskrivalice — odbija da sudeluje u onoj »otmenoj zaveri protiv publike«, o kojoj povodom hermetizma moderne književnosti govorio »estetika recepcije«.

Situirana u kontekst tekuće pesničke produkcije, čini se da je Vukajlovićeva knjiga najbliza obrascu takozvane *kritičke poezije*, poezije duhovnog nezadovoljstva i moralnog otpora pred prizorima konvencionalne životne rutine i posvudašnjeg »opognog mrtvila«, kako veli jedna Vukajlovićeva sintagma. Razlika je, pak, u tome što je naš pesnik, pored svekolike ironije i kritičnosti, pre i više rezigniran i ustan negoli jedak i buntovan. Lirska subjekt njegove poezije kao da ni sam ne prevladava dokraja zamke i opseze svakodnevice, ne uspevajući da »progleda« i vidi svet kao demistifikovane fetiše. Otud rezignacija ove poezije i otud, što je svakako bitnije, iluzija (i prednost) svedočanstva *iznutra* o neautentičnoj egzistenciji i različitim vidovima otuđenja.

Za Vukajlovića je poezija osobno *beleženje egzistencije* (izraz Srbe Ignjatovića) u njenim menama i prividnim menama, igrami i sunovratima. Prvi ciklus *Uvoda u bolest* sazdan je na prizorima i motivima krafkovičkog hedonizma i igre (poker, glume, šaha), drugi na temi putovanja i temi velegradra, treći na iskustvima površnih i pogrešnih ljubavi, četvrti na situaciji bolesti i ritualima lečenja. Trezvena i maloverna, ova je poezija bez iluzija, ali i bez ogorčenja, bez utopijskih »horizonta očekivanja«, ali i izvan shematične, crno-bele optike i retorike. Ovo pesništvo telegrafske sažetosti i munjevitih asocijacija tek konstatuje, svedoči i predočava, ne

verujući u neke druge i više mogućnosti i ciljeve poezije.

»Čemu onda poezija«, možemo se zapitati nad ovom knjigom, kao što se i Vukajlović zapitao u njenom poslednjem stihu. Pitanje je složeno i odgovori bi moralo prethoditi nekoliko razjašnjenja. Pre svega, *Uvod u bolest* (kao i tolike druge knjige savremene poezije) izlazi iz područja onog što tradicionalno smatramo poezijom. Prožimajući elemente poetskog i prozogn sistema, napuštajući prozodijske, motivske, slikovne, leksičke i tipografske klauzule lirske pesništva, Vukajlović nužno dovodi u pitanje status poezije kao takve. Ne ulazeći u razloge i smisao takve stvaralačke orientacije — pitanje je, uostalom, iznad i izvan svake pojedinačne knjige i pojedinog pesnika — moramo priznati da je Vukajlović pesnički opit čisto i inteligentno izведен.

JOAN FLORA: »FIZIČKI SVET«,
Književna opština, Vršac 1977.

Piše: Zora Stojanović

U trećoj zbirci stihova Joana Flora, mladog vojvođanskog pesnika koji piše na rumunskom jeziku, već je u samom naslovu naznačeno autorovo opredeljenje koje će dosledno slediti u svojim pesničkim zapisima. Naime, za Floru je fizički svet jedini pravi, autentični svet čovekove egzistencije i stoga se on opredeljuje za opevanje konkretnih životnih činjenica i događaja projektovanih u svetu pojavnosti. Čovek je u tom fizičkom svetu dvostruko ostvaren — u saodnosu s pojavnosću, ali, istovremeno, i kao tvorac nove poetike, zasnovane na konkretnosti koja osporava zanesenost metafizikom.

Međutim, Flora se ne zaustavlja na pukoj objektivnosti i konkretnosti, nego svoje domišljjanje pojavnosti nadograđuje specifičnim otkrivanjem metaforičnosti u njoj, otkrivanjem neobičnosti u sučeljavanju svakodnevnih predmeta. On insistira na tome da se u na izgled običnim stvarima i pojavnama ukazuju elementi neobičnosti, kada se one nađu u određenom pesničkom kontekstu. Dakle, ispisujući svoju poeziju, Flora idejama o mitskom tajnivom svetu, koji se identificuje mnoštvom simbola, suprotstavlja sliku jednog bitno drugačijeg sveta, zasnovanu na »novoj poetici običnih stvari«. Tako naslovljava i jednu pesmu, — *Nova poetika* — u kojoj se sučeljavaju stihovi, na primer, o porastu troškova života sa stihovima obračunavanja sa svemirom, ili o prozodijskoj funkciji sinegdohe. Takva neobična sučeljavanja, inače česta u ovoj knjizi, provocirana su pesničkim odnosom prema sopstvenom vremenu, činjenicom da nije posmatrač nego aktivno učestvuje u preplitanju životnih činjenica, jer uvek polazi od konkretnih poticaja i nadahnuća, precizno koncentrisan na iznošenje vlastitog iskustva.

Ovom svojevrsnom vidu pesnikovog angažmana doprinosi i kritičko-ironična intonacija, uočljiva u mnogim stihovima, koja je ostvarena na dva plana. Naime, u stihovima u kojima se analizuje stvarnost čoveka i stvarnost predmeta, s jedne strane, a s druge u zapisima u kojima govori o stvarnosti i sudbini pesničkog teksta, reči. Tako, na primer, odnos prema pesničkom tekstu uočljiv je u već pomenu-toj pesmi *Nova poetika*, zatim u *Poezija je dokument, rekoh sebi, Kormoran i Besno pisanje u četiri popodne*, svakako najsgestivnijim pesmama u zbirci. Flora, naime, u *Fizičkom svetu* dovodi u pitanje ideje tradicionalističke poetike, a njegova demistifikacija poetskog čina zasniva se na saznanju da je poezija svojevrsni dokument, konkretni trenutak, odnosno, njen predmet je čovek sa svim elementima koji ga određuju kao društveno i radno biće i, pre svega, čovek u svetu fizičkog sveta.

Autorovim tematsko-motivskim opredeljenjima za životna fakta i fizičko sagledavanje čoveka odgovara i poetski izraz, jezik koji je analitički koncizan i konkretn, snažno zagnjuren u životne činjenice koje beleži, dinamičan i protivan verbalizmu, a raznovrsna jezička fraza čvrsto je spregnuta s tematskim slojem i doprinosi izuzetnoj jedinstvenosti ove zbirke.

BRANIMIR ŠČEPANOVIĆ:
»SMRT GOSPODINA GOLUŽE«,
»Rad«, »Narodna knjiga«, BIGZ,
Beograd 1977.

Piše: Vojislav Sekelj

Nije potrebno posebno isticati da je Ščepanović vrsni prijevođač, međutim, zbirka priča *Smrt gospodina Goluže* otvara neke bitne probleme njegovog prozogn kazićivanja. Ova knjiga je u cijelini korak unazad u odnosu na kratki roman *Usta puna zemlje*, s kojim se mogu povući neke paralele. Na tekstu *Smrt gospodina Goluže*, po kome je i cijela knjiga naslovljena, pokušamo ukazati na neke osnovne slabosti ove, inače najbolje priče u knjizi.

Način na koji Ščepanović stvara specifičnu situaciju, unutar koje ostvaruje svoje kazićivanje, u ovoj priči je u sukobu sa samim sobom. Ščepanović koncipira i gradi priču klasično. Ona je dobro zatvorena logička cijelina, a upravo ta zatvorenost i način na koji se priča pred nama ostvaruje nalaze se u raskošaku. Naime, zatvorenost priče *Smrt gospodina Goluže* ne može da izdrži sukob između obilja nemotiviranih motiva koji imaju svoje logičko opravdavanje, ali ne i životnu dimenziju, i teme. Obilje prisutnih motiva, kao osnovna jedinica teme, onemogućava da čitalac prodre u unutrašnjost priče, pa se stvara dojam da on rješava krivo postavljeni problem; svaku rješenje, koje se u početku tumačenja nameće kao moguće, u svom razvoju vodi praznini što se poput bumeranga vraća s osećanjem da izabrani put ka suštini, smislu, značenju, samim tim i punini umjetničkog doživljavanja priče, nije onaj pravi put, pa to mnoštvo, inače logički čvrsto datih motiva u okviru fabule, frustrira. Pokuša li se poći drugim putem, na žalost, rezultat je osjećanje da isti, ali to ne upućuje na mnogočinost umjetničkog djela, već pre na njegovu estetsku nedimenzionalnost.